

A WILSONI KORSZAK ALKONYA

NAGY GERGELY

A Woodrow Wilson (1856–1924) vezette Egyesült Államok a párizsi „békekonferencián” kudarcot vallott, és a világot a győztesek a régi, 19. századi zsákmányszerző és gyarmatosító politikájukat folytatva osztottak fel, de a wilsoni eszme tovább élt.¹ Ahogy a Szovjetunió felbomlása után a kommunizmus gyilkos eszméje sem tűnt el, úgy az elnök csúfos bukása után a wilsoni idealista liberalizmus sem illant el. Wilson híres kijelentése – „tegyük biztonságossá a világot a demokrácia számára”² – az USA nemzetközi szerepvállalását száz éven keresztül meghatározta.³ A végzetesen kimerült Brit Birodalom és Franciaország 1919-ben nagyot kívánt markolni, de 1923-ra egy „új világ született” (Schmidt Mária), amelynek ők már csak névleg voltak az urai. Az 1917-ben feltűnt wilsoni liberalizmus a lenini kommunizmussal karöltve egy évszázadon át uralta a világpolitikát.⁴ Kerek száz év után a wilsoni liberális korszak Donald Trump elnökségével a végéhez ért. Jelen írásban azt vizsgálom, hogy a wilsonizmus miként uralta száz éven keresztül az Egyesült Államokat, majd 2016-ban e korszak végéhez milyen okok vezettek.

WILSON VILÁGÁNAK SZÜLETÉSE

1918-ra a régi Amerika helyén egy új Egyesült Államok emelkedett ki, amelynek belpolitikai és társadalmi világképe gyökeresen megváltozott a korábbiakhoz képest. Wilson két ciklusa (1913–1921) alatt az országot a sajtó és a propaganda annyira behálózta, hogy az amerikai emberek mindennapjaiba a wilsoni liberalizmus beszőtte magát, és a politika megkerülhetetlen tényezővé vált.⁵

A régi világ romjain felemelkedő Egyesült Államok a „nyugati félteke” meghatározó tényezőjévé vált. Ismert tény, hogy az Egyesült Államok és a 20. század történelmében a Wilson-adminisztrációkban részt vevő fiatal politikusok milyen fontos szerepet töltek be. Wilson 20. századra gyakorolt hatását jól szemlélteti, hogy az USA történetének leghosszabb ideig regnáló elnöke és legjelentősebb alakja az a Franklin D. Roosevelt volt (1933–1945), aki Wilson adminisztrációjában Josephus Daniels haditengerészeti miniszter helyetteseként működött. Wilson „legjobb tanítványa” nemcsak ideológiailag, hanem politikailag is a „wilsoni kor” reinkarnációjának számított. A Wilson vezette kormányzat 1919-re a világ legerősebb szárazföldi hadseregét állította fel, és a britektől a világtengerek feletti uralom átvételét is megkezdte (ennek folyamatát az Egyesült Államok 1922-re fejezi be). Az elnöknek a világ legerősebb és legmodernebb flottájának létrehozásában stratégia segítséget a haditengerészeti

1 SCHMIDT Mária: *Új Világ született. 1918–1923.* KETTKK, Bp. 2019. 39–41.

2 Woodrow Wilson nyitó beszéde a Kongresszus 1917. április 2-i rendkívüli ülésén = US 65th Congress. 1st Session. Senate Doc. No. 5. Washington D.C., 1917. 7.

3 Vö. Henry KISSINGER: *Diplomácia* [1994] ford. BAIK Éva – KÁLMÁN András – MAGYARICS Tamás – RÓZSA György – SZABÓ Klára, Panem, Bp. 2008. 35. 45–46.

4 SCHMIDT: *I.m.* 47–53.

5 Vö. Jonah GOLDBERG: *Liberálfasizmus. A baloldal rejtett története Mussolinitől napjainkig* [2008] ford. BERÉNYI Gábor, XX. Század Intézet, Bp. 2012. 82–123.

tárca nyújtott.⁶ Ennek függvényében nem meglepő az a tény, hogy az 1941. augusztus 14-én megkötött atlanti chartában Rooseveltnél Winston Churchill brit miniszterelnököt arra kötelezte, hogy a tengereken az Egyesült Államok világdominanciáját hivatalosan is ismerje el. Amit 1919-ben Párizsban Wilsonnak Lloyd George még nem ismert el, azt a volt haditengerészeti miniszterhelyettesének az admirális egykori első lordja – ez idő tájt Őfelsége miniszterelnöke – már kénytelen volt megtenni.⁷

Wilson 1920-ban még hitt abban, hogy harmadjára is újraválasztják, azonban súlyos betegsége miatt a választásig már nem jutott el. Saját pártja James M. Cox ohioi kormányzót jelölte, aki a fiatal Franklin D. Rooseveltet nominálta alelnökének. A republikánusok a régi vágású ohioi szenátort, Warren G. Hardingot indították. A kampányában Cox tudatosan kerülte a wilsoni utópiákat és a Népszövetség témáját, de az amerikaiak elsöprő többsége így is Hardingot választotta, mert olyannyira nem hasonlított Wilsonra – ő még a világháború előtti „régik Amerikát” képviselte.⁸ Jelszava is ez volt: „Térjünk vissza a normális kerékvágásba”.⁹ Harding megválasztása Wilson véleményterrorjára és propaganda-hadjáratára adott válasz volt az amerikai nép részéről.

Érdemes megjegyezni, hogy a kampányidőszakot az amerikaiak már Wilson előtt is ismerték, de a 20. század hajnalán az amerikai politikai életbe a kampányok brutalitását és azok mindennapokba való beférkőzését ő hozta be. A választási eredmények tiszteletben tartását is a wilsonizmus kérdőjelezte meg: Wilson már 1913-tól arra törekedett, hogy az Egyesült Államok hagyományos elektori rendszerével leszámoljon, és a tömegek közvetlen szavazásával a választási rendszert „demokratizálja”. Az elnök szépen csengő és az „emberek érdekeit” képviselő szándéka nem volt más, mint hogy a demokraták által ekkoriban bekebelezett sajtó és keleti parti értelmiség irányításával a szavazó polgárok megvezetésével tartsák fent hatalmukat.¹⁰

Az 1920-as években az amerikai politikai élet a még Wilson és Theodore Rooseveltnél előtti időkre rendeződött vissza. Az emberek visszavágytak a régi Amerikába, de Wilson liberalizmusa csak egy évtizedet szunnyadt. Ettől függetlenül a wilsonizmus már az elnök hivatali távozása utáni pillanatban éreztette hatását. A Republikánus Párt (GOP) – amelyet közel két évtizedig belső harcok jellemeztek a progresszívek, új nacionalisták és a régi republikánusok között – forradalmi átalakuláson esett át. A wilsoni korszak az addig ismert Egyesült Államokat radikálisan felforgatta, és az amerikai politikai hagyományokat a feje tetejére állította. A Republikánus Párt az alapító atyák „konzervatív nacionalizmusnak” nevezett gyökereihez tért vissza. A GOP konzervatív gyökerekhez való visszanyúlása és jobboldalra tolódása tehát a republikánusok wilsonizmusra adott válasza volt.¹¹ Ettől függetlenül az I. világháború utáni évtizedekben a Republikánus Párt még régi internacionalista arcát mutatta.¹²

Bár Wilson elnök liberalizmusát sokszor a francia forradalommal együtt az egyenlőség, szabadság és testvériség szülőatyjaként emlegetik, ez a valóságtól távol állt. Az elnök az Ovális Irodában elöltött nyolcéves regnálása alatt semmit sem tett a feketék vagy a nők egyenjogúsítása érdekében. Közismert tény, hogy előbbit még Abraham Lincoln vezetésével a GOP valószínűsítette meg, de az már kevésbé, hogy utóbbi is a republikánus törvényhozás érdeme. Az 1918-as szenátusi választások után a Henry Cabot Lodge vezette Republikánus Párt többséget szerzett a Kongresszusban és a Szenátusban, majd a demokrata képviselők

az Egyesült Államokat radikálisan felforgatta

6 A Wilson kabinet összeállításáról lásd: August HECKSCHER: *Woodrow Wilson. A Biography*. Scribner, New York, 1991. 262–273.

7 Vö. Margaret MACMILLAN: *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia*. ford. BARNÁ Judit, Gabó, Bp. 2005. 227–231. MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság. Érdekek és értékek*. AJTK, Bp. 2014. 285–288.

8 Az 1920-as elnökválasztásról lásd: Wesley M. BAGBY: *Road to Normalcy. The Campaign of 1920*. The Johns Hopkins U. P., New York, 1962.

9 Idézi: Paul JOHNSON: *Az amerikai nép története* [1998] ford. MAKOVECZ Benjamin, Akadémiai, Bp. 2016. 650.

10 Vö. Uo. 630–633. GLANT Tibor: *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz. Az Inquiry és Magyarország jövője, 1917–1918. Források = Magyar Történelmi emlékek. Okmánytárak, Trianon-dokumentumok és -tanulmányok* 5. szerk. GLANT Tibor, MTA BTK TTI, Bp. 2020. 45–47.

11 Colin DUECK: *Age of Iron. On Conservative Nationalism*. Oxford U. P., New York, 2019. 2–3., 38.

12 Vö. JOHNSON: *I.m.* 763–771. DUECK: *I.m.* 27–37.

Világbéke? – Karikatúra a Népszövetség három alapítójáról (Thomas Theodor Heine rajza), 1919 (Wikimedia Commons)

ellenállását megtörve 1920-ban a női szavazati jogot az egész USA-ban bevezette. A női szavazati jog bevezetése egybeesett Wilson elnökségével, de ez a republikánus törvényhozás érdeme volt.¹³ Wilson a demokrata pártot is forradalmasítva megváltoztatta, de az I. világháború utáni évtizedben visszatért régi, sovíniszta és idegellenes arculatához. Az amerikai vidéken a KKK aranykorát élte, a Közép-Nyugaton tanárokat hurcoltak meg, ha az evolúcióról mertek tanítani. A leghíresebb, daytoni eset során a meghurcolt tanárral szemben a vádat az a William J. Bryan képviselte, aki Wilson első külügyminisztere és háromszor is a demokrata párt elnökjelöltje volt.¹⁴

13 John Milton COOPER, Jr.: *Woodrow Wilson. A Biography*. Alfred A. Knopf, New York, 2009. 144–145.
14 Vö. W. B. GATEWOOD: *Controversy in the Twenties. Fundamentalism, Modernism, and Evolution*. Vanderbilt, New York, 1969. Gian Giacomo MIGONE: *The United States and Fascist Italy. The Rise of American Finance in Europe* [1980] ford. Molly TAMBOR, Cambridge U. P., New York, 2015. 139–140.

Az I. világháború utáni évtizedben a Harding (1921–1923), majd Coolidge elnök (1923–1929) vezette adminisztrációk külföldi beavatkozásoktól való tartózkodásukkal, ugyanakkor Amerika pozíciójának megőrzésével a wilsoni utópiára nyújtottak konzervatív alternatívát. Igaz, ők ketten mindent képviseltek, amit Wilson elvetett; abban az értelemben mégis a wilsoni liberalizmus termékei voltak, hogy annak szélsőséges kilengéseire adtak konzervatív választ. Az Egyesült Államok világelsőségét ők sem vitatták, de a wilsonizmussal szemben alternatív, internacionalista politikával kívánták azt megvalósítani.

A Népszövetséget és a világkormányzatot például elvetették, de az USA gazdasági erejét kívánták felhasználni, hogy az a világ feletti vezetést átvegye. Ez a konzervatív nézet kizárta az intervencionista politikát, míg a wilsoni liberalizmus ennek melegágya volt. A Harding és Coolidge vezette Egyesült Államok Németországgal, Ausztriával és Magyarországgal különbékét kötött, a csendes-óceáni térség ügyeit Japánnal és az európai gyarmattartó hatalmakkal konferencián rendezte, az antantországokkal a világháborús kölcsönök visszafizetésének ügyét egyenként tárgyalták meg, ahogy a német jóvátétel kérdésében is hasonlóan jártak el. Ám az új, wilsoni liberális nyugati világban ez csak tűzoltás volt.¹⁵

A WILSONI LIBERALIZMUS ARANYKORA

Az első pillanattól repedező versailles-i rendszer 1929-ben súlyos sebet kapott, és a gazdasági világválságon az USA történetének talán egyik legtehetségebb vezetője, Herbert Hoover (1929–1933) sem tudott úrrá lenni. A Republikánus Párt konzervatív internacionalizmusát végül a versailles-i rendszer összeomlása maga alá temette.

A Demokrata Párt viszont újra visszatálalt a „wilsoni útra”. Franklin D. Rooseveltt (1933–1945) úrrá lett a demokraták nacionalista szárnyán, és elődje példáját követve a nagyvárosi értelmiségiek és a vallásos konzervatív tömegek erejére építve a párt számára húszéves egyeduralmat biztosított. Általánosságban elmondható, hogy a demokraták 20. századi sikertörténete a wilsoni politikának volt köszönhető. A wilsonizmus e vonulata nemcsak a Demokrata Párt többségi szavazóbázisát biztosította, hanem ellenfelét, a Republikánus Pártot beszorította a kevésbé lakott, de konzervatívnak megmaradt Közép-Nyugatra. A wilsoni kor további hozománya volt, hogy a „tömeg” jelzőt előbb a sajtó, majd a gondolkodás is megkapta; a pártokból „tömegpártok” lettek. Az amerikai politikai versengés a demokrata és republikánus pártok között két résztvevőre redukálódott.

Többé már nem történhetett meg, hogy a választások során különálló eszmék színes felhozatala ütközhessen meg. Az eszmék között a határok elmosódtak, és a két uralkodó párt ezeket magába olvasztotta. A siker érdekében jellemzően mindkét párt a konzervatív, szocialista, progresszív és liberális eszméket volt kénytelen vegyíteni; a 20. századi amerikai politikai palettán pedig egy harmadik erő immár szóba se jöhetett.

Bár a szintén demokrata Harry Truman (1945–1953) sok mindenben különbözött Franklin Roosevelttől, ő maga is a wilsoni politikát követte. Truman elnök inkább a konzervatív vallásos rétegek képviselője volt, Rooseveltt ezért is választotta alelnökének, de harcias antikommunizmusa Wilsonnak a marxista ideológiával szemben tanúsított kibékíthetetlen szembenállását idézte. 1917-ben a hidegháborút Szovjet-Oroszországgal Wilson elnök kezdte meg, és bár a Szovjetuniót Rooseveltt a wilsonizmus alapelvei mentén újrászervezett és modernizált „világkormány” – a Népszövetség jogutódja, vagyis az ENSZ – kulcszereplőjévé kívánta tenni, de Truman a klasszikus wilsoni nézethez visszanyúlva a kommunista világot képviselő birodalmat elvetette. Ahogy Wilson az ideológiai és az új világ feletti irányításért folyó harcban Leninben látott ellenfelet,

a wilsonizmus
mentén újrászervezett
„világkormány”

15 Vö. MAGYARICS: *I.m.* 220–226., 233–237., 254–262., 265–272.; DUECK: *I.m.* 43–54.

úgy Truman a „Lenin legjobb tanítványa”, azaz Sztálin vezette Szovjetunióban talált hasonló nemezisre.¹⁶

A wilsoni liberális demokrata kort az 1950-es években Dwight D. Eisenhower (1953–1961) nyolc éve szakította meg, de a volt vezérkari főnök inkább a II. világháborúban szerzett népszerűségének farvizén evezve lett a GOP nomináltja. Eisenhower elnök az Egyesült Államok nemzetközi szerepvállalását azonban mégiscsak a wilsonizmus mentén szabta meg. Külügyminisztere az a John Foster Dulles volt, aki még az 1919-es párizsi békekonferencia idején a vesztes hatalmakra mért súlyos békefeltételeket helyeselte. Nem kell csodálkozni, hogy a vietnámi konfliktus során már Eisenhower alatt amerikai katonai tanácsadók érkeztek Saigonba, és a szuezi válság idején az USA Nagy-Britannia és Franciaország felett érvényesítette dominanciáját. Ahogy Wilson, úgy Eisenhower elnök is egyértelművé tette, hogy az új világ ura immár az Egyesült Államok, de Dulles külügyminiszternek a britekkel és franciákkal szemben tanúsított viselkedése olyan wilsoni elveken alapult, amelyek az európai hatalmak gyarmati dominanciáját kívánták felszámolni.¹⁷

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc alatt tanúsított amerikai viselkedés pedig szintén a wilsoni liberalizmusban gyökerezett, sőt annak gyengeségeire mutatott rá. A szovjet birodalom magyarországi inváziója a világnak azt mutatta meg, ami az I. világháború után Wilson alatt már egyszer megtörtént, vagyis hogy a hangzatos wilsoni szabadságelvek csak akkor létez-

nek, ha erővel társulnak, s azt az adott nemzet kiharcolja magának. Ahogy 1920-ban a wilsoni elvek alapján szerveződött a kaukázusi népek szabadságharca, úgy 1956-ban a Dulles külügyminiszter és a CIA szócsövének számító Szabad Európa Rádióban a közép- és kelet-európai népeket a szovjet elnyomás elleni lázadásra amerikai, azon belül is wilsoni gyökerű szabadságelvek hirdetésével buzdították. Ahogy azonban 1920-ban Wilson a Kaukázus és a Baltikum népeinek nem nyújtott segítséget (amelyek 1922 végén

a Szovjetunió részévé váltak), úgy az Egyesült Államok 1956-ban a szovjet birodalom magyarországi inváziója elé sem gördített akadályt. A két eset között annyi fontos különbség természetesen volt, hogy atomfegyverek 1920-ban még nem léteztek, így az azokkal történő elrettentésen alapuló külpolitikai doktrínát sem ismerték.

A wilsoni 20. század egyik kulcsszereplője John F. Kennedy volt. Rövid elnöksége (1961–1963) legalább akkora forradalmi változást hozott, mint 1912-től kezdődően elődjéé. A Wilsonhoz hasonlóan ír gyökerekkel rendelkező, de katolikus Kennedy a Demokrata Párt politikájába a nagyvárosi polgárság és a konzervatív vidék mellett egy új csoportot is beemelt. Első demokrata elnökként a kisebbségek és nők támogatása felé fordult, amivel viszont a déli államok nagy részét maga ellen fordította, így a Wilson óta Közép-Nyugatra beszorult GOP a konzervatív Délen is megvethette a lábát. Kennedy fiatalos lendülete, „forradalmi” belpolitikája és harcias antikommunista külpolitikája mind-mind a wilsonizmusból építkezett.

A kubai rakétaválság során az Egyesült Államok latin-amerikai kapcsolatai mélypontra zuhantak; ahogy a latin-amerikai és karibi térségben Wilson elnök is minden külföldi befolyást megtorolt, úgy a régióban Kennedy elnök is hasonlóan járt el. A térségben a Wilson regnálása utáni két évtizedben a liberális intervencionista politikát Harding, Coolidge és Hoover elnök elvetette, mely gyakorlatot kivételesen még Franklin Rooseveltt is követte, aki republikánus elődjei munkáját folytatva megteremtette a „jó szomszédság” politikáját.¹⁸ A latin-amerikai térségben viszont Kennedy a wilsoni fegyveres dominanciára építő irányt elevenítette fel, melynek hatására az USA-tól számos latin-amerikai

16 Vö. SCHMIDT: *I.m.* 55–57., DUECK: *I.m.* 18–22.

17 Vö. KISSINGER: *I.m.* 509–539., DUECK: *I.m.* 62–69.

18 Vö. ALAN MCPHERSON: *Anti-Imperialism and the Failure of the League of Nations = Beyond Geopolitics. New Histories of Latin America at the League of Nations.* szerk. ALAN MCPHERSON – YANNICK WEHRLI, University of New Mexico Press, Albuquerque, 2015. 21–32. PETERECZ Zoltán: Különös háromszög. Az Egyesült Államok, a Népszövetség és Latin-Amerika gazdasági és politikai kapcsolatai az 1920-as években. *Aetas*, 2008/2., 129–137.

Nixon külpolitikája homlokegyenest ellenkezett a wilsonizmussal

nemzet elhidegült. Míg a latin-amerikaiak Wilson elnöksége alatt új partnert az európai nagyhatalmakban kerestek, addig Kennedy alatt már a kor másik szuperhatalmához, a Szovjetunióhoz fordultak segítségért. Wilson elnök a latin-amerikai térségben folytatott politikájával majdnem háborús konfliktusba került az európai nagyhatalmakkal (közvetve Németországgal is emiatt került háborúba), a hidegháború idején ez a wilsonista politika a kubai rakétaválságban csúcspontot ért el, kis híján atomháborúhoz vezetve. Kennedy vietnami beavatkozása és „dominó effektusra” épített Kelet-Ázsia-politikája újfent Wilson intervenciói hidegháborúját idézte, sőt elődje Kelet-Ázsia-politikáját folytatta.¹⁹

REALPOLITIK ÉS HIDEGHÁBORÚS WILSONIZMUS

A wilsoni elvek követésében a 20. századi amerikai elnökök közül az egyetlen kivételt Richard Nixon jelentette. Az ő regnálása (1969–1974) alatt – Henry Kissinger külügyministerségének segítségével – a wilsoni útról az USA majdhogynem teljesen letért. Nixon és Kissinger a wilsoni liberális világ hibáit és veszélyeit helyesen felismerték, és ahogyan Metternich a napóleoni háborúk vérzivataros korában, úgy Nixonék a hidegháború középső harmadában a klasszikus európai konzervativizmushoz nyúltak vissza. Nixon és Kissinger konzervatív válasza az Egyesült Államokban Theodore Roosevelt (1901–1909) által meghonosított *Realpolitik* folytatása volt. Roosevelthez hasonlóan Nixon politikája is a nagyhatalmak kölcsönös tárgyalásain, megbeszélésein, garanciák és kötelezettségek vállalásán alapult.²⁰

A kor baloldali médiumaiban háborús uszítónak beállított Nixon mindössze a történelmileg egyértelműen bénának bizonyult wilsoni és roosevelti „világkormány” szemben a világrend fenntartására az USA nagyhatalmi erejét kívánta felhasználni. Amíg Truman Koreában, Kennedy pedig Vietnámban kezdett háborúba, addig a történelemből sokat merítő Nixon és Kissinger a bonyolult vietnámi konfliktust – a szintén wilsonista, liberális demokrata Johnson elnöktől (1962–1969) – megörökölte a térségben ideiglenesen békét teremtettek. Nixon Kína-politikája szintén a klasszikus konzervatív diplomácia irányát jelezte, melynek révén a szovjetekről – a kommunista tábor másodhegedűsének szerepébe szorított és elmaradott – Kínát sikerült leválasztani. 1815-ben Metternich felismerte, hogy az európai béke kulcsa Oroszország európai egyenjogúsítása és kiemelése Franciaország mögül – a hidegháborúban Kínának szánt hasonló szerepet Nixon és Kissinger.

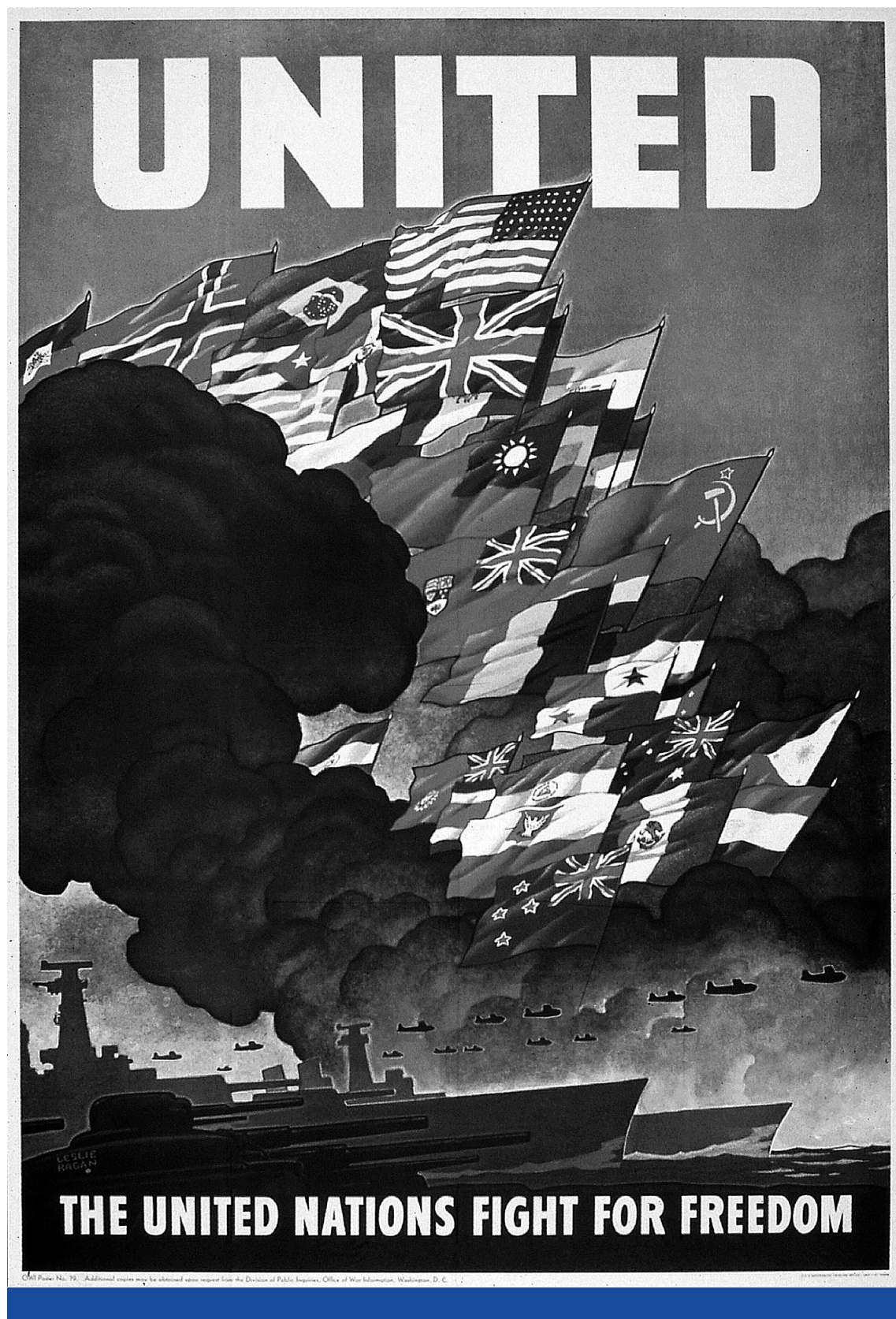
Nixon külpolitikája homlokegyenest ellenkezett a wilsonizmussal, de ő is a wilsoni korban élt, így attól teljesen nem lehetett mentes. Richard Nixon külpolitikai nézetei sokat köszönhettek Theodore Rooseveltnek, de a nemzetközi diplomácia terén ő is Wilson „tanítványának” vallotta magát, és tanácssterme falára liberális elődje képét akasztotta.²¹ Az Egyesült Államokban az ’50-es évek eleje óta tapasztalható antikommunista riadalom emlékeztetett a Wilson alatti politikai hisztériára, főleg, hogy ennek hivatalos arca, bizonyos J. Edgar Hoover, éppen a wilsoni elnökséget követő első „vörös veszedelem” (*Red Scare*) alatt jutott el a későbbi FBI jogelődjének igazgatói pozíciójába.

Nixon megbuktatása után addigi alelnöke, Gerard Ford rövid adminisztrációja (1974–1977) idején a törekény vietnámi béke egy kis ideig még fennállt, de az erőtlén Jimmy Carter (1977–1981) már a kényes hidegháborús egyensúlyt nem tudta megtartani. Carter minden tekintetben katasztrofális elnöksége a wilsoni liberalizmus súlyos fogyatékoságaira mutatott rá ismételtelen. A wilsonizmust Carter úgy értelmezte, hogy a világbékét az Egyesült Államok pacifista hangvételével és a közvélemény segítségével fogja megteremteni. Ahogy a wilsoni, úgy a carteri pacifizmus is feltételezte, hogy jó példát mutatva a világ követni fogja az Egyesült Államokat. A nyugati világot ért kihívásokra Carter wilsoni választ

19 Vö. Michael DOBBS: *One Minute to Midnight. Kennedy, Khrushchev and Castro of the Brink of Nuclear War*. Vintage, New York, 2009. John PRADOS: *Vietnam. The History of an Unwinnable War, 1945–1975*. University Press of California, Lawrence, 2009.

20 KISSINGER: *I.m.* 45.

21 *Uo.* 45.

Világszabadság? –
A szövetségesek
II. világháborús
propagandaplakátja
(Wikimedia Commons)

adott, és a népszövetségi korból ismert gazdasági szankciókkal válaszolt. A történelem azonban ismételte önmagát: ahogy a két világháború között a fasiszta Olaszország, a birodalmi Japán és a náci Németország a szankciókra és a világ közvéleményének rosszallására fittyet hányt, úgy a '70-es évek második felében a szovjet birodalom is hasonlóan cselekedett. Az USA Iránból kiszorult, egy sor másik közel-keleti szövetségését elveszítette, Afganisztán szovjet invázióját

öltbe tett kézzel szemlélte, a közép-amerikai és karibi térségben pedig sosem látott kommunista előretörés kezdődött. A szovjet birodalom kihívásaira reagálva az Egyesült Államok a '70-es években egy sor diktátort és autokratikus rendszert támogatott (jó példa erre Latin-Amerikában a Pinochet vezette Chile, a Közel-Keleten a Szaddam Husszein vezette Irak, az Arab-félszigeten Szaúd-Arábia vagy Kelet-Ázsiában a Pol Pot vezette Kambodzsa), amely az emberjogi pacifizmus nyelvét használó Carter-doktrínára ellentmondásos következményekkel járt. Carter elnöksége végsősoron megmutatta, hogy az elnyomott nemzetekre a wilsoni liberális elveknek nemcsak az intervencionista, hanem a pacifista mutációi is elnyomást hoznak.²²

KEMÉNY WILSONIZMUS

Ronald Reagan ebben a látszólag lehetetlen helyzetben tűnt fel, és elnöksége (1981–1989) alatt az USA számára megnyerte a hidegháborút. Reagan – aki fiatal korában demokrata volt, Wilson és Rooseveltné nagy csodálója – az amerikai politika legfelsőbb köreiből Wilson óta elsőként kívülállóként küzdött fel magát. Wilsonhoz hasonlóan Reagan is skót–ír gyökerekkel rendelkezett, és életében vallásossága hozzá hasonlóan fontos szerepet játszott. Wilson óta talán Reagan volt az első elnök, aki hasonlóan erős vallási identitásból hozta meg döntéseit.²³ Reagan azonban egy „vidéki srác” volt, míg Wilson urbánus értelmiségi.

Reagan mind a GOP politikáját, mind a 20. századi wilsonizmust új alapokra helyezte, és átértelmezte. A lassan hatvan éve uralkodó internacionalista szárnnal szemben Reagan a neokonzervativizmus felé fordult.²⁴ Elnöksége alatt egyszerre épített a klasszikus konzervatív politikára (mint az USA gazdasági erejének kiaknázása), vallásos retorikájával a rég elfeledett amerikai konzervatív nacionalizmust elevenítette fel, antikommunizmusával és a technikai forradalom meglovasításával pedig a wilsonizmusból is merített. Reagan az amerikai politikának egy furcsa és szinte megismételhetetlen elegye volt. Wilsonhoz és Trumanhoz hasonlóan, ha kellett, kemény antikommunista retorikát ütött meg és a demokrácia aktív terjesztését tartotta szem előtt, de Gorbacsovval mégiscsak tárgyalóasztalhoz ült. Ha szövetségei szembementek vele, az Egyesült Államok geostratégiai erejét használta, de sose hidegítette el őket. Ha szükségesnek látta, a karibi térségben és a Közel-Keleten katonai erőt vetett be (Nicaragua, Líbia), de a Kennedy által lerombolt latin-amerikai kapcsolatokat rendbe hozta. Ha kellett, a közép- és kelet-európai nemzetek függetlenségi törekvéseiért teljes mellszélességgel kiállt (a Szolidaritás támogatása, nyugat-berlini beszéd), de értelmetlen fegyveres összetűzésekre sose biztatta őket, nehogy a térség történelmi tragédiái megismétlődjenek. Reagan már az 1989-es rendszerváltoztatások előtt felismerte, hogy a wilsoni elvek túlzott erőltetése csak a Szovjetuniót hozza helyzetbe és a kommunista szélsőséget erősíti: így volt ez 1917-ben Oroszországban, 1919-ben Magyarországon, 1920-ban a Kaukázus nemzeteinél és a II. világháború után Közép-Európa-szerte is.²⁵

A 21. század küszöbén Reagan alelnöke, az a George H. W. Bush (1989–1993) követte, aki elődje neokonzervatív politikáját folytatta. Az idősebb Bush a széteső szovjet birodalom helyén létrejövő hatalmi vákuumot nagyobb fegyveres konfliktusok nélkül kezelte. A lengyel, a magyar, a csehszlovák és a bolgár rendszerváltoztatások és Németország újraegyesítése az emberek szabad választásával és békésen zajlottak le.²⁶ Bush hitt abban a wilsoni elvből táplálkozó roosevelti politikában, hogy az USA a „négy csendőr” egyike, és ha valaki megsérti

Reagan a wilsonizmust új alapokra helyezte

22 Lásd: Zbigniew BRZEZINSKI: *A nagy sakkasztala. Amerika világhéghőse és geopolitikai feladatai*. ford. HRUBY József, AJTK, Bp. 2017. 51–269.

23 Beth A. FISCHER: *Reagan külpolitikái fordulata. A hidegháború vége*. AJTK, Bp. 2017. 153–158.

24 Lásd bővebben: BÉKÉS Márton: *Egy kisiklott ellenforradalom. Az amerikai neokonzervativizmus. Századvég*, Bp. 2008.

25 Lásd: *Egy vidéki srác a gonosz birodalma ellen. Ronald Reagan (1911–2004)*. szerk. SCHMIDT Mária, XX. Század Intézet, Bp. 2011.

26 Lásd: *Európa szerencséje. George H. W. Bush, az USA 41. elnöke*. szerk. SCHMIDT Mária, XX. Század Intézet, Bp. 2012.

a wilsoniánus demokráciaexportot elevenítette fel

a nemzetközi jogot, akkor a nagyhatalmakkal együttműködve azt meg kell akadályozni. Erre a legjobb példát az 1990–91-es Öböl-háború idején tanúsított viselkedése nyújtja. Az iraki diktátor, Szaddam Husszein által indított kuvaiti inváziót az ENSZ BT elítélte, majd a világszervezet felhatalmazására az Egyesült Államok kiűzte Kuvaitból az iraki csapatokat. Az idősebb Bush a nemzetközi felhatalmazás határait tiszteletben tartva Husszein rendszerét nem buktatta meg. (Érdekes, hogy míg az idősebb Busht az iraki diktátor elmozdításának elmaradása miatt vonják felelősségre, addig fiát pont emiatt kritizálják.)²⁷

Az Ovális Irodában Busht a liberális demokrata Bill Clinton (1993–2001) követte, aki a wilsoniánus demokráciaexportot elevenítette fel. Clinton az Egyesült Államok történetének „hegemón pillanatában” többet háborúzott, mint 20. századi elődjei összesen, és ezt mindig a wilsoni liberális elvek mentén, a demokráciák terjesztése és védelme érdekében tette. Clinton két ciklus alatt

a Bush és Reagan által megvalósított hidegháború utáni békés átmenetet ingatta meg: beavatkozott a jugoszláv konfliktusba, a szomáliai polgárháborúba, Líbiába és Haitire csapatokat küldött, sőt az amerikai vezérkart egy észak-koreai háború előkészítésére is felkérte.²⁸ Clinton a wilsonizmus liberális „pacifizmusát” úgy alkalmazta, hogy az USA a II. világháború óta nem látott bombázási hadjáratba kezdett. Clintonnak a ju-

goszláv konfliktusba való egyoldalú beavatkozása tovább destabilizálta a Balkánt, és Oroszországnak a nemzetközi politikából való egyoldalú kizárása is olyan folyamatokat indított be, amelynek ellenreakciót váltottak ki. Kissinger hiába figyelmeztette az elnököt az orosz problémára, Clinton Oroszországot nem egyenrangú partnerként kezelte, hanem azt másodvonalba kívánta taszítani, és olyan, klasszikusan orosz biztonságpolitikai övezetekben avatkozott be, mint Szerbia vagy Ukrajna.²⁹

Clintont a fiatalabb George W. Bush követte (2001–2009), aki továbbra is a republikánus politika neokonzervatív szárnyát képviselte. A fiatalabbik Bush a fegyveres konfliktusoktól tartózkodott, de a 2001. szeptember 11-i terrortámadásra wilsoni választ adott. Bush, akárcsak Wilson, háborúját a terrorizmus ellen az amerikai demokrácia és a nyugati világ demokratikus országainak védelmével magyarázta. A terrorizmus elleni háborúhoz (*War on Terror*) Bush – ahogy Wilson a monarchiák elleni hadjáratához – nemzetközi szövetséget kovácsolt. Iraki háborúját azóta sok kritika érte, de ne feledjük: akárcsak az I. világháború során Wilson esetében, az amerikai törvényhozás teljes mellszélességgel megszavazta azt. A fiatalabb Bush iraki háborúját, Clintonhoz és Wilsonhoz hasonlóan, az Egyesült Államok számára nem kedvező rendszerek megdöntése céljából indította.³⁰

A 2008-as gazdasági világválság hatására az Egyesült Államok politikai térképe is átalakult. Barack Obama nyolcéves elnöksége (2009–2017) alatt az USA soha nem látott wilsonista intervenconizmusba kezdett. Az amerikai csapatok és a titkosszolgálat a világ minden táján beavatkozott, ha Obama elnök a liberális demokráciák érdekeit veszélyben érezte. Az „arab tavasz” eseményei kísértetiesen hasonlítottak az I. világháború utáni zűrzavaros állapotokra. Az amerikaiak felfegyvereztek számtalan, egyoldalúan szövetségesnek ítélt helyi kisebbséget, hogy döntsenek meg olyan évtizedes rendszereket, amelyeket az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei évtizedekig támogattak. Egyiptomban, Jemenben, Líbiában és Szíriában polgárháború tört ki, az amerikai csapatok átgondolatlan iraki kivonulása után pedig a térségben az iszlám szélsőségesek is megerősödtek, és létrehozták az Iszlám Állam néven elhíresült terrorállamot. Obama elnök az ISIS ellen „nemzetközi koalíciót” hívott életre, ahogy azt Bush tette Irak, Clinton Jugoszlávia, Wilson pedig a Német Császárság és az Osztrák–Magyar Monarchia esetében. A nemzetközi koalíció immár pilóta

27 Lásd: Lawrence FREEDMAN – Efraim KARSH: *The Gulf Conflict, 1990–1991. Diplomacy and War in the New World Order*. Princeton U.P., Princeton, 1993.

28 Ted Galen CARPENTER: *The Cost Of Free-Riding*. <<https://www.theamericanconservative.com/articles/the-cost-of-free-riding/>>

29 Vö. Dimitri TRENIN: *Post Imperium. Russia and its Neighbors*. Carnegie Endowment of International Peace, Washington, 2010. *NATO and Collective Security*. szerk. Michael BRENNER, St. Martin's Press, New York, 1997.

30 Lásd: John KEEGAN: *The Iraq War*. Alfred A. Knopf, New York, 2004.

Internacionalista segítségnyújtás

– Amerikai katona gyümölcsöt fogad el iraki gyerekektől
(www.pexels.com)

nélküli gépeket vetett be, hogy helyi szövetségeit stratégiai bombázásokkal segítse. A polgárháborúba taszított arab világ zűrzavara az Európai Unió felé meginduló menekültáradatban öltött testet.³¹ Carter elnöki ciklusának végén felismerte hibáit, és fellépett Irán és a Szovjetunió ellen, de az iráni államnak az „atomalkuval” Obama jóhiszeműen engedélyezte, hogy „békés” atomprogramot indíthasson. Békés atomprogramról, ahogy Észak-Korea, úgy Irán esetében sem volt szó. Obama ráadásul saját szövetségeseivel szemben is a partneri együttműködés helyett a Wilson korában megszokott kioktató viselkedést tanúsította: az amerikai titkosszolgálat saját szövetségeseit lehallgatta vagy azok kormányait nyíltan kritizálta, ha éppen nem a neki tetsző elveket követték.³²

Az amerikai titkosszolgálat támogatásával Ukrajnában forradalom tört ki, amely az oroszbarát rendszer bukását eredményezte. A nyugati országok azonban gyors győzelmüknek nem sokáig örülhettek, az orosz biztonsági zónába való újabb amerikai beavatkozás ugyanis ezúttal nem maradt válasz nélkül. Oroszország annektálta a Krím-félszigetet, és Kelet-Ukrajnában támogatja

31 *The Obama Doctrine. A Legacy of Continuity in US Foreign Policy?* szerk. Michelle BENTLEY – Jack HOLLAND, Routledge, London–New York, 2016. 55–98., 131–163.

32 Matthew KARNITSCHNIG: *NSA Flap Strains Ties With Europe*. <<https://www.wsj.com/articles/wave-of-nsa-reports-strain-ties-with-europe-1391971428?tesla=y>>

a szakadárokat. Az Oroszországra kiszabott gazdasági szankciók Wilson népszövetségi korát idézték, de a szankciók a beavatkozástól – ahogy 1936-ban Etiópia esetében Olaszországot, úgy 2014-ben Ukrajna esetében – Oroszországot sem tántorította el. Az Obama-korszak idején „tüntetésnek” álcázott titkosszolgálati akciókat Ukrajnán kívül Magyarországon és Lengyelországban is végrehajtottak, amikor a helyi ellenzéki erőket támogatva próbáltak legitim, demokratikus módon megválasztott kormányokat destabilizálni.³³

Obama elnöksége még a wilsoni elvek jegyében telt, de a wilsoni korszak ekkor már a végét járta. A gazdasági világválság hatására a Demokrata Párt vésszenen baloldalra tolódott, tehát belpolitikai szempontból a wilsoni útról a demokraták közel száz év elteltével letértek. A párt Wilson óta ismert arculatát az Obama képviselte balosok merőben átszabták, amikor nem a polgárság és a vidéki konzervatív rétegek, hanem a faji és szexuális kisebbségek, a keleti parti értelmiség és a nyugati parti szórakoztatóipar pártjává váltak. Ennek következtében az Egyesült Államok Wilson óta ismert társadalomképe is erőteljes változáson ment keresztül. A Wilson óta antikommunista demokraták kiegyeztek a szélsőbaloldali által fogvatartott liberálisokkal és a zöldekkel.³⁴ A 2008-as válság következtében végül az amerikai társadalom radikalizálása is megkezdődött. Ettől kezdve egy szélsőségesen megosztott társadalom jött létre, ahogyan Wilson idejében is. Wilsonhoz hasonlóan a társadalom és a törvényhozás támogatását Obama elnök is második ciklusa alatt veszítette el, ám a 2014-ben többségbe került republikánus törvényhozást regnálása végéig Obama rendeleti úton megkerülte, ahogyan azt Wilson is tette 1918 és 1920 között. Az amerikai törvényhozásra Wilsonhoz hasonlóan Obama elnök is úgy gyakorolt hatást, hogy a sajtó, a propaganda és a közhangulat nyomását saját érdekeinek érvényesítésére használta fel. Ennek következtében minden témából kampánytéma lett, és nemcsak a választási évek, hanem az emberek mindennapjai is a háborús kampányok csatatereivé váltak.³⁵

WILSONI ARANYKOR UTÁN TRUMP VASKORA

A 2008-as és 2012-es elnökválasztáson elszenvedett vereség a Republikánus Párt irányváltáshoz vezetett. Az addig uralkodó neokonzervatív arculat továbbra is a párt meghatározó irányzata maradt, de feltűntek régi vagy teljesen új irányok is. Ahogy az I. világháborús wilsoni politikára válaszul a GOP a klasszikus amerikai konzervativizmushoz nyúlt vissza, úgy a 2008-as válság után Obama radikális politikájának ellenszerét is a konzervativizmusban keresték. A 2016-os választásra készülve a republikánus jelöltek sose látott színpompát mutattak. A neokon irányzat mellett a klasszikus konzervatívok, a nemzeti konzervatívok, de a progresszív és libertáriánus irányzat képviselői is feltűntek. A széles választék viszont 1912 veszélyét hordozta, vagyis azt, hogy a GOP-n belül nem sikerül egységre jutni, és a hivatalos nominált mellett akár több jobboldali jelölt is elindul, ezzel megosztva a republikánus szavazókat.³⁶

Az elnökségről leköszönő Barack Obama a Demokrata Párt felett gyakorolt uralmáról nem mondott le, és a korábbi elnökkel, Bill Clintonnal karöltve az Ovális Irodába volt külügyminiszterét, Hillary Clintont akarta juttatni. Obama az amerikai politikai hagyományt ezzel a feje tetejére állította. Háromszáz éven keresztül ugyanis íratlan szokásnak számított, hogy az amerikai politikai élet csúcsa az elnökség, és annak lejárta után a közéleti tevékenységektől a volt elnök visszavonul (Obama ezt mind a mai napig nem tette meg). 1912 azonban nem ismétlődött meg, és egy kívülálló üzletember, Donald Trump 2015-ös bejelentkezése az elnökjelöltségért az USA wilsoni korszakát is lezárta.

33 BENTLEY – HOLLAND: *I.m.* 164–179.

34 Ben SHAPIRO: *The People Vs. Barack Obama. The Criminal Case Against the Obama Administration*. Threshold Editions, New York, 2014. 138–157.

35 *Uo.* 118–137.

36 1912-ben a GOP nem tudott megegyezni a jelöltállításban, így a párt hivatalos nominálta a hivatalban lévő William H. Taft elnök lett, akivel szemben Theodore Roosevelt progresszív színekben indult, megosztva így a republikánus pártot és annak szavazóit. A választást a demokrata jelölt Woodrow Wilson nyerte, miközben a mögötte végzett két jelöltre, a Rooseveltre és Tafta leadott voksok megelőzték a rá leadott szavazatok számát.

A wilsoni liberalizmus, amely az Egyesült Államokat és a világpolitikát egy évszázada uralta, végleg elavulttá vált. A wilsoni eszmét, amely születésének pillanatában is utópiának számított, száz év alatt szinte az összes amerikai elnök próbálta a gyakorlatba átültetni. A 21. században ez már időszerűtlen, és ezt elsőként Trump ismerte fel. Az amerikaiak számára Trump programja az Obama-elnökség alatt tapasztalható radikalizmusra adott válasz volt. Ahogy Wilson után Warren G. Hardingot is azért választották meg, mert minden volt, csak nem wilsoniánus, és a régi Amerikát képviselte, úgy Trump sikerének kulcsa is ebben keresendő. Hardinggal ellentétben Trump az elnökség előtt sose vállalt politikai szerepet, ami példátlan volt a Wilson óta eltelt száz évben. Trump nem a wilsoni vagy korábbi korszakok felelevenítését kívánta elérni, hanem a „Tegyük újra nagyvá Amerikát” jelszavával egy új Egyesült Államok megteremtésére hívott fel. Győzelme csak a washingtoni, a szilícium-völgyi és a Wall Street-i elit számára volt meglepő. Trump *fake news* és liberális sajtó ellen hirdetett hadjárata szintén a Wilson óta uralkodó propaganda- és véleményterrorral való leszámolást kezdetét jelentette.

Trump kivívallóságát jól bizonyítja, hogy a 2016-os választás során nemcsak a klasszikus republikánus déli és közép-nyugati konzervatív államokban, esetleg az ingadozóknak sikerült győznie, hanem olyan demokrata fellegvárat is megszerezett, mint a Nagy-tavak államai. A demokraták Reagan óta nem látott vereséget szenvedtek. A 2016-os választás a wilsoni liberális korszak végével egyenértékű. A demokraták a wilsoni elvekre építve kezdetben uralni tudták a Délt, a vidéki konzervatívokat, a városi polgárságot és a két part államait. Kennedyvel és Johnsonnal azonban a Délt, majd Barack Obama radikális politikájával, Illinois kivételével, a Nagy-tavak államait is elvesztették.³⁷

Trump 2017-től kezdve ígéretéhez híven elkezdte felszámolni Wilson liberális Amerikáját. Wilson volt az, aki a néptől a hatalmat az elnöki hivatal és a washingtoni elit kezébe adta, Trump egyik fontos ígérete pedig éppen az volt, hogy a washingtoni elitet „kipucolja” (ezt nevezte a „mocsár kiszárításának”), hogy a törvényhozás joga újra az amerikai népet – pontosabban az általa megválasztott képviselőket – illesse meg. Az Egyesült Államok gazdasági erejét ismét előtérbe helyezve az USA újra a világ vezető ipari országa lett, a Kínával folytatott kereskedelmi háborúval pedig egyértelművé tette, hogy az Egyesült Államok nem tárgyal versenytársaival, hanem nemzetállami érdekeit képviseli. Az Obama alatt Amerikától elhidegült szövetségeseivel és a visegrádi országokkal jó viszonyt épített ki, az amerikai elnökök közül elsőként leült tárgyalni Észak-Koreával, Iránt atomprogramja miatt szankciókkal sújtotta, az Iszlám Államot pedig megsemmisítette. Trump közvetítésének eredményeként 26 év után először két Öböl-menti állam, az Egyesült Arab Emírségek és Bahrein felvette Izraellel a diplomáciai kapcsolatokat. A 2020. szeptember 15-én megkötött egyezményhez hamarosan más arab államok, például Omán is csatlakozni fog, amivel a közel-keleti békére történelmi esély adatik.

Trump Nixon és Ford elnöksége óta az első elnök, akik egy háborút sem indított, de fegyveres konfliktusokba, polgárháborúkba sem avatkozott be. Donald Trump nem egy háborús uszító, de nem is izolacionista. Elnöksége a legtöbb hasonlóságot a Harding- és Coolidge-érával mutatja, de velük szemben Trump nem a GOP embere. Trump egyszerűen csak Amerika kezére kívánja játszani a konfliktushelyzeteket. Megmutatja a világnak, hogy Amerika igenis tevékenyen részt vesz a nemzetközi politikában, és hajlandó megvédeni az érdekeit. Aztán mikor az ellenfél hajlandó végre elismerni ezen érdekek és igények jogosságát, megállapodik, már ha meg lehet.

A konzervativizmus, ahogy történelme során oly sokszor, válságos időkben képes megfelelő választ és megoldásokat nyújtani egy átalakuló világban. ■

Trump elkezdte felszámolni Wilson liberális Amerikáját

37 Az elnökválasztási térképeket lásd: <<https://www.270towin.com/historical-presidential-elections/timeline/>>